

JOANNA KOZIOŁ

Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków
joanna.koziol@ijp-pan.krakow.pl

Leksem *gwalt* jako przykład numeralizacji rzeczowników w gwarach

Celem niniejszego artykułu jest omówienie leksemu *gwalt*, na którego przykładzie można obserwować, jak dokonuje się proces numeralizacji rzeczowników. *Gwalt* – wyraz ten w niektórych z użyciu w polszczyźnie historycznej i gwarach należy do grupy leksemów określanych jako tzw. rzeczowniki ilościowe (Schabowska 1967; Siuciak 2008). Stanowią one oprócz liczebników właściwych i liczebników nieokreślonych leksykalne wykładniki oceny ilościowej¹. W przedstawionych poniżej rozważaniach skoncentruję się głównie na jego gwarowych użyciach.

W trakcie swojej pracy przy redagowaniu haseł do „Słownika gwar polskich” wydawanego w Instytucie Języka Polskiego PAN moją uwagę zwróciły rzeczowniki, które ulegają niestandardowemu rozwojowi semantycznemu. Na skutek tych zmian zaczynają wyrażać w sposób ogólnikowy wielkość danego zbioru. Do wyrażania liczebności lub wielkości danego zbioru służą liczebniki będące nazwami liczb oraz takich cech przedmiotów, które pozostają w związku z liczeniem (Doroszewski 1952: 224). We współczesnej polszczyźnie stanowią one samodzielną klasę gramatyczną. Jednakże ze względu na swoją etymologię i skomplikowany rozwój są grupą bardzo niejednorodną, problematyczną i różnorodnie interpretowaną, która w toku kształtowania się wchłonęła różne morfologicznie i składniowo leksemy².

¹ Przegląd stanowisk związanych z klasyfikacją liczebników zob.: Chachulska 2002; Siuciak 2008; Ulitzka 2010.

² Szczególnie kłopotliwe dla językoznawców okazują się być leksemy wyrażające wartości przybliżone. W pracach językoznawczych charakteryzuje się te leksemy jako: liczebniki nieokreślone (Obrębska-Jabłońska 1984, Schabowska 1967, Klemensiewicz 1983), liczebniki partytywne nieokreślone (Laskowski 1984), liczebniki niewłaściwe (Topolińska 1984), zaimki liczebne (Lehr-Spławiński, Kubiński 1946; Klemensiewicz 1939), liczebniki przysłówkowe (Sober 1968), przysłówki liczebne (Klemensiewicz 1983). Równie zróżnicowany jest ich opis w słownikach języka polskiego. Część z nich jest klasyfikowana jako liczebniki lub przysłówki (SWJP), zaimki liczebne nieokreślone (USJP i ISJP). Często redaktorzy poprzestają na podaniu właściwości fleksyjnych (odmienności bądź nieodmienności) oraz funkcji syntaktycznych podanych wyrazów (SJPD, SJPSZ).

Liczebniki *jeden, dwa* miały w okresie prasłowiańskim odmianę zaimkową, *trzy, cztery* były przymiotnikami o odmianie rzeczownikowej, a od *pięć* wzwyż, będąc rzeczownikami (rodzaju żeńskiego), wymagały formy dopełniacza (Słoboda 2012: 21) kwantyfikowanej jednostki.

Jak zauważają niektórzy badacze, klasa liczebników poszerza się o nowe leksemy (Obrębska-Jabłońska 1948: 111–112). Jednym ze sposobów rozwoju słownictwa jest proces numeralizacji. Chodzi tu o zjawisko, w którym rzeczowniki w pierwotnym znaczeniu odnoszące się do konkretnych przedmiotów lub zjawisk zaczynają – w połączeniu z innymi rzeczownikami – oznaczać nieokreślenie dużą lub małą ilość. Proces przebiega stopniowo. Najbardziej żywe są przemiany semantyczne, kiedy jednym z elementów treści jest cecha ilości lub wielkości użyta przenośnie (*burza loków, bukiet życzeń*). Wysoka częstość użycia może doprowadzić do wytworzenia nowego i trwałego pobocznego znaczenia wyrazu, np.: *grad pocisków, grono entuzjastów, iskierka otuchy*. Oboczne nowe użycie liczebnikowe ulega leksykalizacji. Za zmianami znaczeniowymi postępuje przebudowa związków składniowych. Grupy podmiotu z takim rzeczownikiem przybierają formy orzeczenia typowe dla konstrukcji liczebnikowych, tj. 3. os. lp. rodzaju nijakiego (dla form określających rodzaj), co przesądza o liczebnikowym użyciu danego leksemu, np. *Kupę lat minęło od naszego spotkania. Siła żołnierzy poległa. Na zebraniu było masę ludzi* (Schabowska 1967: 12–14).

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat zagadnienie „uliczebnikowienia” rzeczowników w języku ogólnym było wielokrotnie omawiane, m.in. przez M. Schabowską w monografii „Rzeczowniki ilościowe w języku polskim” (Schabowska 1967). Także nowsze opracowania³ w oparciu o założenia współczesnego językoznawstwa wnikliwie analizują złożone zależności morfologiczno-składniowe, jakie towarzyszą przechodzeniu leksemów rzeczownikowych do klasy liczebników. Mimo licznych prac odnoszących się do procesu numeralizacji rzeczowników w polszczyźnie ogólnej, leksyka gwarowa nie doczekała się jeszcze całościowego opracowania tego zagadnienia. Jak do tej pory – na ile udało mi się to ustalić – zagadnieniem tym zajęły się J. Kuć (Kuć 2008, 11) oraz wspomniana wyżej M. Schabowska, która w swojej monografii wykorzystuje również materiał gwarowy. Pewne uwagi na temat numeralizacji rzeczowników w gwarach zawarte są także w artykule J. Chludzińskiej „Uwagi o przysłówkach w gwarach Warmii i Mazur” (Chludzińska 1964).

W języku ogólnym rzeczowniki ilościowe charakteryzują się dużym stopniem ekspresji językowej, co bywa wykorzystywane w stylizacji artystycznej. W gwarach są to jednostki neutralne, pozbawione nacechowania ekspresywnego. Inną cechą odróżniającą leksykę gwarową od polszczyzny ogólnej jest fakt, iż znacznie częściej i łatwiej łączą się z czasownikami, przymiotnikami i przysłówkami w kontekstach wskazujących na realizowanie funkcji przysłówek, np. *umiał gromadę po polsku; obrus krzywą krzywo wisi; chłop kąsek głupkowaty; i nie za gwałt kosztowało; a to płótno buło*

³ Por.: Saloni 1977, Laskowski 1984, Topolińska 1984, Grochowski 1996, Stąpor 2008, Siuciak 2008.

gwałt *mocniejsze jak kupne*; *"na uciekła "ot strachu, co była kónsek żywa"*⁴. W nowszych pracach językoznawczych, m.in. R. Laskowskiego (Laskowski 1984) i leksykonach (USJP) znumeralizowane rzeczowniki posiadają swoje homonimiczne jednostki przysłówkowe. R. Laskowski uważa, że niezależnie od liczebnikowego bądź przysłówkowego użycia znaczenie tych jednostek jest identyczne (Laskowski, 1984: 37).

Ilustrację zjawiska numeralizacji rzeczowników w gwarach polskich może stanowić wspomniany leksem *gwałt*. Swoją analizę opieram na materiałach zgromadzonych w kartotece „Słownika gwar polskich”, która rejestruje stan gwar od połowy XIX wieku do czasów współczesnych. W perspektywie geograficznej obejmuje wyrazy gwarowe występujące na całym polskim obszarze dialektalnym.

Słowo *gwałt* zostało zapożyczone z języka niemieckiego, w którym *gewalt* znaczy ‘przemoc, siłę’, ‘władzę, moc’, ‘zamieszanie, awanturę’ i ‘dużą ilość, mnóstwo’. W polszczyźnie jest znane od najdawniejszych czasów i na przestrzeni dziejów podlegało różnym przemianom semantycznym. W najliczniejszych kontekstach leksem ten występował w tekstach szesnastowiecznych, przybierając bardzo rozmaite znaczenia, w istotny sposób poszerzające zakres jego użycia w stosunku do wyrazu zapożyczonego. Oznaczał: **1.** ‘bezprawie, przemoc’; **2.** ‘napaść wojenną’; **3.** ‘zniewolenie kobiety’; **4.** ‘siłę, moc, wielki napór, także w odniesieniu do zjawisk przyrody’; **5.** ‘wielką ilość, mnóstwo’; **6.** ‘przymus’; **7.** ‘postępowanie wbrew przyjętym normom prawnym lub moralnym’; **8.** ‘ciężkie położenie, konieczność’; **9.** ‘pośpiech, szybkość’ i w funkcji wykrzyknika ‘alarm, trwogę’ (SPXVI). Dziewiętnastowieczne glosariusze wykazują zawężenie zakresu stosowania tego leksemu. „Słownik” Lindego (L) podaje, że *gwałt* to: **1.** ‘przemoc, bezprawie’; **2.** ‘niewola, ostateczność, ucisk’; **3.** ‘przymus’ oraz **4.** ‘wielka liczba czego, chmura, éma, tłok, mnogość znaczna’. W użyciu przysłówkowym *gwałtem* wyrażało, że coś zostało dokonane ‘siłą, przemocą’, zaś *gwałtu wołać* oznaczało wołanie o pomoc ‘ratunku!’. Zanotowano również formę liczby mnogiej – *gwałty* jako ‘rodzaj pracy przymusowej wykonywanej przez chłopów’ (L). W takich samych znaczeniach *gwałt* występuje w „Słowniku wileńskim” (SWil). „Słownik warszawski” (SW) znaczenie: ‘wielka ilość, mnóstwo’ uznaje już za przestarzałe i głównie gwarowe. W późniejszych leksykonach interesujące nas znaczenie ilościowe zostało zanotowane tylko w słowniku SJP Dor również z kwalifikatorem wskazującym na archaiczność takiego użycia. Na skutek zmian semantycznych we współczesnej polszczyźnie leksem *gwałt* występuje w znaczeniach: **1.** ‘bezprawie, przemoc’; **2.** ‘zmuszanie kogoś do stosunku płciowego’; **3.** ‘bezładny pośpiech, zamieszanie, hałas’, w użyciu przysłówkowym – *gwałtem* ‘siłą, przemocą’ oraz w funkcji wykrzyknika *gwałtu!* ‘ratunku!’ (USJP); w „Wielkim słowniku języka polskiego” opracowywanym pod red. P. Żmigrodzkiego *gwałt* to: **1.** ‘przemoc seksualna’; **2.** ‘terror’; **3.** ‘zamieszanie, wrzawa’ (WSJP). W nowszych opracowaniach wyrażanie dużej ilości jako jedno z zastosowań tego wyrazu już nie jest notowane.

⁴ Wszystkie cytaty gwarowe pochodzą z kartoteki i źródeł drukowanych SGP PAN. W cytatach używa się ortografii obowiązującej w języku ogólnym. Wprowadzono jedynie znak *ë* na oznaczenie kaszubskiego „szwa”.

Gwarowe użycia leksemu *gwalt* wskazują na jego dużą frekwencję i znacznie szersze użycie niż w polszczyźnie ogólnej. Wyraz jest dobrze poświadczony we wszystkich dialektach w bardzo różnych kontekstach i można stwierdzić, że uległ daleko posuniętym przekształceniom semantycznym, morfologicznym i składniowym. Oznacza: **1.** ‘przemoc, bezprawie popełnione z użyciem siły fizycznej lub moralnej’: *Jo bez gwołtu stónd niy wyńda* lubl (rkp); *To je nowikszi w swjece gwołt* Kasz Ram 49; **2.** ‘zmuszanie kobiety do stosunku płciowego’: *Kredli i gwałti robjeli na niewjastach* szt GMalb II 1, s. 125; *Dziewczyny uciekały przed gwołtami* złotow B I 228; **3.** ‘siła fizyczna, moc’: *On miał tan nawikszy gwałt wa wse* Słup LPW I 239; **4.** ‘hałas, wrzawa, zamieszanie’: *Niy rópcie tyła gwołtu, bo sie ludzie ślecóm* lubl (rkp); *A cós to za gwałt robicie, kumie, o jedno kokoske? Wasa tys przelata do nas bes płot, a ja nic ne mówie siem* (rkp); *Narobił gwołtu, jagby sie polilo koniń* (rkp); *W karczmie beł wialgy gwałt* Słup LPW I 239; **5.** ‘krzyk, lament’: *Ta wtedy z gwałtem, z krzykiem we drzwi uciekla zam* (rkp); *Takik ześ gwałtów narobiła* Lim (rkp); **6.** ‘pośpiech’: *Ni ma gwołtu, na piniondze moge poczekać koniń* (rkp); *Tu ni ma takiygo gwołtu, żebě jachac jesz dzis po doktora, chcemě le odczekac do witra, może chorymu bądze lepiy* Kasz S VII 88; **7.** ‘zjawisko atmosferyczne o dużej sile i intensywności; nawałnica’: *To psziszol wtedy taki gwałt, co aże strómy [‘drzewa’] poprzewracało* koziel SGŚ XI 117; **8.** ‘bardzo wielką ilość czegoś; ogrom’: *Mój kolega jest mnie jeden duzi gwołt psieniency zinień* olsz SGOWM II 345; **Gwałtem** – **1.** ‘siłą, przemocą’: *Na zasta-wióny ćwięk to nejlepszy uwarzóne w mlyku kurzińca (kiere bezma pięknie woniają, jak się warzą), włoć gwołtym do pysku, to pumoże ciesz* Węgl 151; *A ja iść nie bede chciała, Bede wom sie opierała; Gwałtem mie bierzcie [pśn]* opocz MPTL VII 288; **2.** ‘koniecznie, natychmiast’: *Gwołtem chciały piniondze* konec RŁTN XXII 217; *Gwołtym by mi sie zdoł nowy płaszcz kroś* (rkp); **3.** ‘raptownie, nagle’: *Gwołtem wëriwoł są w drogą, jagbě przeczwoł, że to ju bądze jego ostatno goscëna* Kasz S VII 88; **4.** ‘pośpiesznie’: *Do nieba wysoko i daleko, daleko [...] – opowiada ciotka Luca – jo już jida sietomdziesiąt lot, a zawdy gwołtam, i zawdy sama, a jeszcze nie zaszłam* Wr Barcz 96; **5.** ‘usilnie, bardzo’: *Gwołtem domogoł sie wódki ilż* (rkp); *Zaczunem sie bać, bo sie zarwe i ja, a una gwałtem, żeby sie jeszcze troszke podsunuć* ryp PIJP VII 97. Równie licznie pojawiają się wyrażenia przyimkowe, np. **bez gwałt** ‘siłą, przemocą’: *Łón to wzión bez gwołt* opol SGŚ XI 118; *Toteż ona, że nie beła duszno (dobra, uczciwa); Bez gwałt kciola męża zgładzić ze światu* wąg Pozn VI 233; **na gwałt** – **1.** ‘siłą, przemocą’: *Na gwołt się do noju wepchnął* olsz SGOWM II 345; *Zabrali mu dumowizne na gwołt* łącz PJPAN 37, s. 286; **2.** ‘koniecznie, natychmiast’: *Na gwołt musza jechać gliw* SGŚ XI 118; *Sto złotych my jez na gwołt p“oczszebne dąb-tar* (rkp); **3.** ‘pośpiesznie’: *Na gwołt szykowali do tygo ślubu* prud PlutaDzierż 92; *Nojpiyrf siedzicie, a potym wszystko tsza robidź na gwołt* lubl (rkp); **4.** ‘usilnie, bardzo’: *Na gwołd mi sie kciolo ilż* (rkp); *A nam na gwałd zachciało sie iść na reki* suw PBTN XVIII 34; **na gwałty** ‘koniecznie, natychmiast’: *Ci wom jus tag na gwołty cza teg“o świedra?* myślen PJPAN 11 s. 49; **w gwałt** ‘w krzyk’: *Póki gadał, óna nic, ale jag zacoł jo sarpać, baba w gwałt, krzyku na całe wioske narobiła siem* (rkp).

Rozwój semantyczny rzeczownika *gwałt* w gwarach przebiega wielokierunkowo, co powoduje zmianę funkcji. Z jednej strony w połączeniu z czasownikami, przymiotnikami lub przysłówkami występuje w kontekstach wskazujących na funkcję przysłówka w znaczeniach: **1.** ‘w dużym stopniu nasilenia czynności lub zjawiska; dużo’: *I nie za gwałt kosztowało* Wr StefSł 40; *Mało gada, a gwałt myśli* olsz SGOWM II 344; **2.** ‘znacznie, o wiele’: *A to płótno było gwałt mocniejsze jek kupne* olsz StefJ 23; *A teros było jech gwołt żanci, niż ti psierszi noci* olsz StefJ 33; **3.** ‘w wysokim stopniu, nader mocno; bardzo’: *Na strudze, gdzie gwołt trawa rośnie*; *“Olszina gwałt w naszych lasach rośnie* resz SGOWM II 344; *Jenego roku gwołt padało, cały tydzień bez ustanku padał deszcz* olsz BWM 66. **4.** ‘często, wiele razy, niejednokrotnie’: *Poziedały, co tako fejno pani im sia pokozala, to ludzie gwałt chodzily stont przekunać sia* olsz SGOWM II 345. **5.** ‘koniecznie, natychmiast’: *Teraz mi ją gwałt chcą dać i nie każą już czekać* [pśn] jaroc Pozn IV 37.

Z drugiej strony *gwałt* w połączeniu z innymi rzeczownikami oznacza ‘wielką liczbę, ilość; wiele, mnóstwo’: *Na jeziorze pływało gwołt kaczków* olsz BWM 24; *W bisztinku był jen chłop. Tyn chłop miał gwałt dzieci* resz BMJP XIII 56; *Wczera my ułowiły gwałt ryb* Słup LPW I 239; *Gwałt ludzi są seszed na “odpust* Słup jw; *Dyzitach ksiądz miał gwałt bydła* olsz PorJ 1951, s. 27; *Dostali za to gwałt psieniendzy* olsz StefJ 44; *Gwołt sia spaliło – rychło cało wieś spaluna* olsz SGOWM II 344; *Ksiondz odmawiał te tam modlitwy i wywabili to “utrapszenie, potem gwołt ostali zdrowe* olsz SGOWM II 344; *Gwałt so takich, co majo tam swoja rodzina* olsz jw; *Tego słowa „dużo” to tu mało chto wymawia – gwołt pola* olsz SGOWM II 344; *Su rozmaite krowi: chćórne dadzu gwołt i mało młyka* resz NT II 325; *Kiedys jak wyciongali pszeńdziona, to gwałt uciechy i śmiechu z tego mieli* resz SWM IV 96; *Gwałt śniegu* Mr zach MPKJ III 474; *Pani ma może gwałt forsy* olsz PF XVIII 3, s. 140; *Wymierają, bo za gwałt pracy mają* Wr Barcz 40.

Na podstawie powyższych cytowań można stwierdzić, że cecha liczebnikowości zyskała przewagę nad innymi cechami związanymi z podstawowym znaczeniem. Neosemantyzacji sprzyjały zapewne pierwotne znaczenia w języku niemieckim ‘siła, moc’ oraz ‘wielka ilość, mnóstwo’. Widać to szczególnie w gwarach Warmii i Mazur oraz Śląska, gdzie obserwuje się duży wpływ języka niemieckiego na rodzime dialekty. Za zmianami semantycznymi (przesunięcie znaczenia ku nieokreśloności) postępowała stopniowa leksykalizacja, przejawiająca się wchodzeniem w zależności składniowe charakterystyczne dla liczebników. W tym znaczeniu leksem *gwałt* jako składnik grupy nominalnej wymaga formy dopełniacza liczby pojedynczej lub mnogiej (*gwałt dzieci, gwałt bydła, gwałt śniegu, gwałt uciechy*) w odniesieniu do rzeczownika liczonego⁵ oraz orzeczenia w 3 osobie liczby pojedynczej, w kategoriach wykazujących rodzaj gramatyczny w formie rodzaju nijakiego: *Na polu je zawdi gwałt roboti* Wr StefSł 45; *Na jeziorze pływało gwołt kaczków* olsz BWM 24; *Tu było gwałt ludzi* koziel SGŚ XI 117; *Noroda beło gwołt na jarmarku* N-tar ZborSł 111. O numeralizacji świadczyć

⁵ Terminu „rzeczownik liczony” używam za Klemensiewiczem (1937: 56–57).

może występować w kontekstach analogicznych jak liczebnik nieokreślony *wiele*, np. *Jak ja to opłysuje, to jest wprawdzie i mogą to udowodniczc gwałtoma szwiatkami* olsz SGOWM II 345; *co wiele ludzi jest za Polsko [...]. Z początku było gwałtu* resz SGOWM II 345.

Jak pokazuje niniejsza analiza, omawiany leksem *gwałt* ulegał powolnemu procesowi uliczebnikowania, który doprowadził do utrwalenia i upowszechnienia w gwarach znaczenia wskazującego na użycie w funkcji wykładnika oceny ilościowej. Zachował również znaczenia odległe, istniejące w polszczyźnie historycznej, a nieznane już współczesnym użytkownikom języka polskiego.

Wykaz skrótów materiałów źródłowych kartoteki „Słownika gwar polskich”

- rkp – źródło rękopiśmienne z katalogu Słownika gwar polskich w IJP PAN w Krakowie.
 pśn – cytat pochodzący z pieśni.
 B – Brzeziński W., Słownictwo krajniackie. Słownik gwary wsi Podrózna w Złotowskiem, Wrocław od 1982.
 Barcz – Barczewski W., 1923, Kiermasy na Warmii, Olsztyn.
 BMJP – Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Kraków od 1920.
 BWM – Koneczny H., Pomianowska W., 1956, Bajki Warmii i Mazur, Kraków.
 GMalb II – Górniewicz H., Dialekt malborski, II, 1973, 1974, Gdańsk.
 LPW – Lorentz Fr., Hinze F., 1958, Pomoranisches Worterbuch, Berlin.
 MPKJ – Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie, I–VIII, 1904–1920.
 MPTL – Prace i Materiały Etnograficzne, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Wrocław–Kraków, od 1947.
 NT – Nitsch K., 1929, Wybór polskich tekstów gwarowych, Lwów.
 PBTN – Prace Białostockiego Towarzystwa Naukowego, Warszawa.
 PF – Prace Filologiczne, Warszawa od 1885.
 PIJP – Prace Instytutu Języka Polskiego, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, od 1975.
 PJPAN – Prace Językoznawcze Polskiej Akademii Nauk, Wrocław, od 1954.
 PlutaDzierż – Pluta F., 1973, Słownictwo Dzierżysławic w powiecie prudnickim, Wrocław.
 PorJ – Poradnik Językowy, [Obecnie] organ Towarzystwa Kultury Języka, od 1901 Kraków, od 1932 Warszawa.
 Pozn – Kolberg O., Lud. Poznańskie, 1875, Kraków.
 Ram – Ramułt S., 1893, Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego, Kraków.
 S I–VII – Sychta B., 1967–1976, Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
 SGOWM – Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur, Wrocław–Warszawa–Kraków, od 1987.
 SGŚ – Słownik gwar śląskich, red. B. Wyderka, Opole, od 2000.
 StefJ – Steffen A., 1938, Język polski Warmii, cz. 1: Teksty, Kraków.
 StefŚl – Steffen W., 1984, Słownik warmiński, Wrocław.
 SWM – Studia Warmińsko-Mazurskie, Wrocław, od 1958.
 Węgl – Węglarzy M., Wspomnienia spod słomianych strzech, [w:] Goj B., Piegza K., Węglarzy M., 1958, Opowiadania i wspomnienia, Czeski Cieszyn.
 ZborŚl – Zborowski J., 2009, Słownik gwary Zakopanego i okolic, Zakopane–Kraków.

Wykaz lokalizacji geograficznych:

bial-podl (białski); brzes-mp (brzeski); bus (buski); ciesz (cieszyński); giż (giżycki); głub (głubczycki); Kasz (Kaszuby); kiel (kielecki); koniec (konecki); koniń (koniński); krot (krotoszyński); lim (limanowski); lubl (lubliniecki); łącz (łączycki); międzyrz (międzyrzecki); mrag (mragowski); niem (niemodliński); n-tar (nowotarcki); olec (olecki); olk (olkuski); oław (oławski); opocz (opoczyński); opol (opolski); Orawa [Sł] (część Orawy na terenie Słowacji); ostroł (ostrołęcki); ostródz (ostródzki); piń (pińczowski); pis (piski); prud (prudnicki); puław (puławski); rac (raciborski); radz-podl (radzyński); ryb (rybnicki); siem (siemiatycki); syc (sycowski); świec (świecki); wiel (wieluński); wolsz (wolsztyński); zam (zamojski); żyw (żywiecki)

Bibliografia

- Chachulska B., 2002, *Analiza składniowa leksykalnych wykładników parametryzacji świata*, Kraków.
- Chludzińska J., 1964, Uwagi o przysłówkach Warmii i Mazur, [w:] *Prace Filologiczne*, t. 18, cz. 3, Warszawa, s. 133–142.
- Doroszewski W., 1952, *Podstawy gramatyki polskiej*, Warszawa.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia–Morfologia–Fonologia, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel i inni; Składnia, red. Z. Topolińska, Warszawa, 1984.
- Grochowski M., 1996, O wykładnikach aproksymacji: liczebniki niewłaściwe a operatory przyliczebnikowe, [w:] *Studia z leksykologii i gramatyki języków słowiańskich*, Prace Instytutu Języka Polskiego PAN nr 99, Kraków, s. 31–37.
- Klemensiewicz Z., 1937, *Składnia współczesnej polszczyzny kulturalnej*, Kraków.
- Klemensiewicz Z., 1939, *Gramatyka współczesnej polszczyzny kulturalnej*, Lwów–Warszawa.
- Klemensiewicz Z., 1983, *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*, Warszawa.
- Kuć J., 2008, Rzeczowniki ilościowe jako miary plonów (na przykładzie gwar podlasko-mazowieckich), [w:] *Językowa przeszłość i współczesność Mazowsza i Podlasia*, red. H. Sędziak, *Polszczyzna Mazowsza i Podlasia*, t. 13, Siedlce, s. 109–121.
- Kuć J., 2011, Rzeczowniki ilościowe w komunikacji wielopokoleniowej, [w:] *Polszczyzna trzech pokoleń. Podobieństwa i różnice*, red. K. Wojtczak, M. Jasińska, Siedlce, s. 91–102.
- Lehr-Spławiński T., Kubiński R., 1946, *Gramatyka języka polskiego*, Kraków, wyd. 5 (wyd 1: 1927).
- Obrębska-Jabłońska A., 1948, Liczebniki nieokreślone w systemie języka polskiego, *Język Polski*, z. 4, s. 111–116.
- Saloni Z., 1977, Kategorie semantyczne liczebników we współczesnym języku polskim, [w:] *Studia Gramatyczne I*, Prace Instytutu Języka Polskiego PAN, nr 25, s. 145–175.
- Schabowska M., 1967, Rzeczowniki ilościowe w języku polskim, *Prace Komisji Językoznawstwa* 14, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Siuciak M., 2008, *Kształtowanie się kategorii gramatycznej liczebnika w języku polskim*, Katowice.
- Słoboda A., 2012, Liczebnik w grupie nominalnej średniowiecznej polszczyzny. Składnia i semantyka, Poznań.
- Stąpor I., 2008, *Kształtowanie się normy dotyczącej fleksji liczebników polskich od XVI do XIX wieku*, Warszawa.
- Szober S., 1968, *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa.
- Ułitzka E., 2010, Klasa liczebników w wybranych XX-wiecznych gramatykach języka polskiego, [w:] *Język polski – wczoraj, dziś, jutro...*, red. B. Czopek-Kopciuch, P. Żmigrodzki, Kraków, s. 221–231.

Słowniki

ISJP – Inny słownik języka polskiego, 2000, red. M. Bańko, Warszawa.

L – Słownik języka polskiego, Linde, 1854–1860, Lwów.

SJPDor – Słownik języka polskiego, 1958–1969, red. W. Doroszewski, Warszawa.

SJPDun – Słownik współczesnego języka polskiego, 1996, red. B. Dunaj, Warszawa.

SJPSzym – Słownik języka polskiego, 1978–1981, red. M. Szymczak, Warszawa.

SPXVI – Słownik polszczyzny XVI wieku, red. M.R. Mayenowa, F. Pełowski, Wrocław 1966–2009.

SW – Słownik języka polskiego, J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwieckiego, 1900–1935, t. 1–8, Warszawa.

SWil – Słownik języka polskiego, 1861, wyd. staraniem i kosztem M. Orgelbranda, Wilno.

USJP – Uniwersalny słownik języka polskiego, red. S. Dubisz, 2003, Warszawa.

WSJP – Wielki słownik języka polskiego PAN, red. P. Żmigrodzki, Kraków.

SUMMARY**Lexem *gwalt* as an example of process of numeralisation in Polish local dialects**

Key words: dialectology, Polish local dialects, indefinite numerals, numeralisation of nouns, quantitative nouns.

Słowa kluczowe: dialektologia, gwary polskie, liczebniki nieokreślone, proces numeralizacji rzeczowników, rzeczowniki ilościowe.

The objective of this article is a linguistics description of one lexem that I have selected – *gwalt*. It represents a group of nouns so-called “quantitative nouns”. Those lexems being genetically nouns by undergoing a gradual numeralisation process are used to describe quantity or size of a given set. As a result of such slow lexicalisation in the function of numerals, the subject group that contains such noun adopts the form of predicate typical of numeral structures, i.e. third person singular, neuter gender (in case of forms that determine gender), which determines that fact that given lexem is used as a numeral, e.g.: *na jeziorze pływało gwalt kaczek*. In the analysis the particular attention has been paid to features common for both the general language and dialects as well as to these aspects which clearly shows a difference between the dialectal lexis and general Polish. This paper shows that opposed to general language the dialectal lexem – *gwalt* enters into relations typical not only of numerals but also of adverbs, e.g.: *a to płótno było gwalt monczniejsze jak kupne*.